

Se Svobodou za svobodu

Studený blátivý podzim roku 1943 byl třetím rokem té hrozné, nekončící války, kterou 22. června 1941 věrolomně rozpoutal německý nacistický vůdce Adolf Hitler proti Sovětskému svazu. Stejně jako v horkém létě 1941 se přes odlehlou českou vesničku Okolek na Ukrajině valily hordy fašistů. Jenže směr jejich „krasojízdy“ byl opačný – nebyl to sebevědomý postup směrem na východ s proklamací „Moskva kaput do 14 dnů!“, ale chvatný úprk na západ.

Ustupující hitlerovské jednotky se střídaly s běženci – původními sovětskými Němci, kteří rovněž prchali na západ, jelikož od roku 1941 tvořili hitlerovcům na území SSSR tzv. pátou kolonu. S nimi se snažili uniknout před Rudou armádou i s rodinami ukrajinští policisté v černých uniformách, kteří jako ukrajinští nacionalisté sloužili hitlerovcům.

Za temných večerů a nocí na obzoru plápolaly rudé záře požárů. A v následujícím kalném ránu „bezdrátový telegraf“ potvrzoval odhady Okoláků, co kde zase ustupující Němci podpálili. Proto se okolští muži rozhodli vytvořit protipožární domobranu a po nocích hlídali vesnici, aby mohli v případě požáru včas varovat spoluobčany.

Na přelomu listopadu a prosince 1943 začalo přituhovat, ale zima se sněhem nespěchala. Naše rodina bydlela v novém domě na 1 m vysoké kamenné podezdívce, který ve 20. letech 20. století, kdy se v době politiky NEP a díky bohatým úrodným rokům dobře platil chmel, postavil náš děd Vladimír Postl (* 1865).

Velká okna byla nejen nápadná mezi okolními domy, ale naplňovala místnosti doma jásavým slunečním světlem. Jenže ve válečných letech se ta velká okna stala noční můrou, protože byl problém, čím ta velká okna zatemnit.

I když na nějaké velké svícení nebylo ani pomyslení, přestože Okolek již několik let před 22. červnem 1941 měl svoji *elektrostančiju*, která ve večerních hodinách díky agregátu na několik hodin vyráběla elektrický proud. Každý dům kolchozníka měl jednu elektrickou *lampóčku* bez vypínače, která vždy svítila pár hodin. Při ústupu Rudé armády v červnu 1941 musel být agregát zničen, aby se nedostal do rukou nepřítele. Tak přišli Okoláci o jedinečnou vymoženost pokroku. Nefunkční skleněné „hrušky“ visící od stropu na šňůře byly vděčným místem ukládání mušinců...

Ale ani návrat k osvědčeným petrolejkám se nekonal. Nebyl „petrák“. Přesto důmyslní okolští muži vymysleli originální kahánky, které se skládaly z malé cca 5 až 10ml lahvičky s petrolejí, do níž byla zasazena kovová trubička o průměru 0,5 cm s „límečkem“. V trubičce bylo protaženo několik bavlněných nití jako knot. Při tomto neuvěřitelném blikátku se u stolu večeřelo, ale i četlo. Samozřejmě se zatemněnými okny.

Jednoho mrazivého podvečera jako obvykle odešli tatínek, maminka i babička do chléva poklízet, krmit a dojit krávy. Mladší bráška (9 let) musel jít s nimi svítit lucernou. Já (11 let) jsem zůstala v místnosti s malou sestřičkou (4 roky), aby se nebála. Seděla jsem s ní na velké dětské posteli u okna a učila jsem jí říkanku: „Růžička se hněvá, že lístečku nemá. Počkej, počkej, růžičko, až zasvítlí sluníčko, až zahučí hrom! Obalí se strom listem zeleným, květem červeným!“ A vyprávěla jsem jí pohádku o Smolíčkovi. V duchu jsem byla pyšná na to, že již od druhé třídy vím, že jsme Češi, že naše „domácí řeč“, kterou mluvili všichni strejčkové a tetičky, je jazyk český. A „školní řeč“ je jazyk ukrajinský. Ačkoliv ve škole o přestávkách všechny děti mluvily řečí domácí. ¹¹ Jen ty děti, co chodily z *volok* (samot), mluvili pouze školní řečí. ¹¹

Maminka taky řekla, že ti Ukrajinci, co se již dříve přistěhovali na český Okolek, hovoří česky. Byl to pro mne tehdy velký objev. To bylo tak. Když mne tatínek posílal na velkou strašidelnou půdu slepicím pro zrní, tak jsem se s velkou odvahou a strachem dostala k okénkům v průčelí, kde bylo několik beden. Díky neuvěřitelné zvědavosti jsem zjistila, že jsou plné knih! Při každém výletě na půdu jsem se v knihách probírala a tatínek mne pak plánil: „Tebe si jednou pošlu pro smrt!“ (Ale zapomněl na to...)

Jednou jsem si domů donesla knížku s překrásnými obrázky, pod nimiž bylo písmeno velké A. Knížka neměla desky. Doma jsem ty obrázky se sestřičkou prohlížela a vyprávěla jsem jí o nich. (Doma jsme žádné knížky neměli...) Jenže text se mnohdy nedal přečíst. Některá písmenka byla nesmyslná a obrácená. Tak jsem se zeptala maminky, co to je za bukvý? A právě tehdy mi maminka k velkému překvapení vysvětlila, že je to český *bukvar*. S nadšením jsem si zapamatovala rozdíly písmen a mohla jsem číst nejen slova a věty, ale i básničky a pohádky, které tam byly, učit se je a vyprávět sestřičce.

Tak tomu bylo onoho podvečera 1943. Tma rychle zaplňovala místnost, ale po chvíli se nad chmelovou sušárnou od jihu vylouppl obrovský úplněk. V místnosti se začaly míhat tajemné odlesky měsíčního svitu, které zřejmě vytvářely plující mraky. Ještě jsem nestačila „dokvílet“ volání o pomoc neposlušného Smolíčka, když nám za zády něco zadrnělo a

zafrkalo. Když jsem se otočila k oknu, odkud zvuk pocházel, zděsila jsem se. Za velkým oknem jsem ve svitu úplňku uzřela dvě koňské hlavy a dvě německé uniformy a jakési hrdelní zvuky mužského hlasu. V děsivé hrůze jsem objala tisknoucí se ke mně sestřičku, která se strachovala o Smolíčka pacholíčka, a zalehly jsme. Po chvíli nekonečné hrůzy, že nám jezdcí podpálí dům, bylo slyšet vzdalující se koňska kopyta. Tak Smolíček pacholíček zůstal v půli příběhu, ale hlavní bylo to, že se všichni z chléva vrátili do domu. Tatínek chvatně zatemňoval okna a na stole zablikal kahánek. Babička cedila mléko od obou krav, maminka chystala a my tři děti jsme již seděly na lavici v očekávání jídla. Po večeři odešel tatínek na hlídku. Babička a děti ulehly ke spánku, maminka ještě něco dělala u plotny a já jsem si směla ještě chvíli číst ze starého českého kalendáře. Ve škole se neučilo, tak se pro mne ten starý český kalendář, z něhož si na táčkách předčítaly babičky, stal náhradou školy, kterou jsem tolik milovala. A navíc se pro mne stal neuvěřitelnou radostí a štěstím, protože každou neděli, když se u nás scházelo několik mužů, aby si o svátečním odpoledni zahráli dardu, tak mne vždy tatínek vyzval, když karbaníci svačili, abych jim něco přečetla z kalendáře. To jsem se vždy s nadšením chopila té staré oškubané knihy a v čele dlouhého stolu, kde jsem po celou dobu stála a vyčkávala, spustila. Někdy to byla povídka, i různé hospodářské články o chovu králíků a podobně. Četla jsem vše s výrazem a přednesem jako na jevišti. A největší radost jsem měla, když starý kovář děda Vorasický vždy při odchodu, když se mužští loučili, neopomněl dodat: „Už se těším, Tamárko, že nám příště zase něco pěkného přečteš!“ Jenže teď jsem toho moc nenačetla. Mou mysl zaměstnávaly koňské hlavy s německými jezdcí v okně. Rodičům jsem se s příhodou nesvěřila. Nechtěla jsem je vyděsit, ale také jsem se bála, že se jezdcí vrátí, když to vyslovím nahlas, a nechtěně je přivolám k našemu domu a oni pak svůj hrůzný úmysl naplní, jak to jejich soukmenovci činili v ukrajinských vesnicích.

Tak jsem se raději odebrala na kutě, ale usnout jsem stále nemohla. Neustále jsem napínala sluch, zda neuslyším něco podezřelého, čas se vlekl nekonečně, ale já nemohla oko zamhouřit. Na stole blikalo kahánkové světýlko. Maminka se s něčím lopotila u kamen a tatínek byl na hlídce. I o něj jsem měla strach. Co by se stalo, kdyby prchající Němci narazili na vesnickou domobranu...

Když už mne začínala zmáhat únava a spánek mi odnímal vědomí, zaslechnu tlumený hovor. Je to sen? Ne, ne! Otevřu oči a vidím tatínka a muže s puškou! Avšak neleknu se! Ve skoupém osvětlení rozeznávám uniformu krasnoarmějce! Ano, ano! Pamatuji si ji, když v červnu 1941 Rudá armáda ustupovala a zanechávala nás na milost a nemilost hitlerovským fašistům.

Voják mluvil rusky a tatínek mu vysvětloval, že poslední Němci projeli Okolkem kolem desáté večer. Avšak najednou krasnoarmějec vybuchne: „Vy što? Němci???“ Z postele vidím, že má v ruce starý český kalendář, který zůstal ležet na stole. A to již přispěchala i maminka, která vysvětluje, že ta kniha je česká. A český jazyk používá stejnou „azbuku“ jako němčina. A s tatínkem sovětskému rozvědčikovi vysvětlují, že jsme Češi a Okolek je česká vesnice.

V tom okamžiku voják začne tatínka radostně poplácávat a volá: „Čechy? Čechy, Čechy! Eto my znájem! Eto atvážnyje bajcy!“ A vysvětluje, že tam, kde si s „Frici“ nemůže poradit Krasnaja armija, porazí je stateční Češi, a to jen díky tomu, že jejich velitel se jmenuje Svoboda. Jeho vojákům k neohrožené statečnosti pomáhá heslo „Se Svobodou za svobodu!“

Tehdy jsme žili bez veškerých informací, a tudíž jsme nic nevěděli o české jednotce a jejím veliteli Ludvíku Svobodovi. O statečné bitvě u Sokolova, Charkova, Kyjeva... Bylo to velké překvapení, které doplňovalo zvěsti o tom, jak Slováci, kteří byli součástí fašistického tažení na východ, hromadně utíkají k partyzánům.

Maminka se vzdálila z místnosti a donesla z komory chléb a uzené, které nabídla rozvědčikovi k posílnění. A tatínek, ačkoli se vodky nikdy nedotkl, vytáhl láhev samohonky, aby si s krasnoarmějcem připili na porážku hitlerovců. „A na statečné Čechy!“, jak zdůraznil voják, a „komandíra Svobodu.“

Po chvíli tatínek s rozvědčíkem, kterému ještě maminka vnutila chléb a uzené (láhev se samohonkou odmítl), odešli z domu. V mé dětské hlavice zněla jako zázračná ta slova „se Svobodou za svobodu“. Dokonce mne napadlo, že ten statečný a moudrý velitel českých vojáků si to příjmení vymyslel, aby dodal sílu a odvalu svým mužům. A to jsem se již skutečně ponořila do říše snů.

Příští ráno se Okolkem nesla radostná zpráva, že jsme osvobozeni od fašistů, ale i celá Žitomirská oblast. Tatínek každému vyprávěl ohromnou novinu o českých vojácích a jejich veliteli Svobodovi, avšak během dvou až tří dnů všeobecné nadšení Okoláků začínalo mít bolestnou příchut' strachu, protože se dozvěděli, že je vyhlášena všeobecná mobilizace mužů od 18 do 60 let, nejen Ukrajinců, ale i Čechů. Nejhuře to nesly ženy a matky. Ale i my děti. Avšak muži se k věci postavili s rozvahou. Dokonce dostali nápad, že se do řad Rudé armády zařadí s vlastním automobilem. Naivně si mysleli, že jako pěšáci se nebudou trmácet cestou necestou a pojedou do boje vlastním *gruzovikem*.

Náš tatínek Antonín Postl (* 1905) jezdil před válkou v kolchoze⁴/nákladním autem. Jeho mladší bratr Alexej (* 1911) byl rovněž šoférem v okresní MTS. K nim se přidali dva kováři z příbuzenstva Jaroslav Panuška a Josef Vorasický. A všichni čtyři se pustili do opravy porouchaného nákladáku, co na Okolku zanechali fašisté, prchající na západ. Nástup do *vojenkomatu* v okresním městě Černichov byl limitován do týdne.

S rozedněním odcházel tatínek do kovárny, kde se všichni čtyři lopotili s opravou auta. Doma se zastavil na oběd. Pak se vracel se setměním. Maminka s babičkou mu připravovaly věci do války dle předpisu: Byl však problém s dřevěnou lžící, kterou jsme doma nevlastnili. Nakonec se ji podařilo za něco vyhandlovat v ukrajinské rodině, kde se dřevěné dlabané lžíce běžně používaly (nebyla to žádná chochloma!).

Týden rychle utíkal, ale auto bylo stále nepojízdné. Již i babička se strachovala, jak to dopadne, když branci nedodrží termín, a radila, aby se do Černichova (20 km) raději vydali pěšky.

Poslední den v poledne přišel tatínek na oběd a radostně oznamoval, že „AUTO JEDE!“ Mně a bratrovi kladl na srdce, že máme doma pomáhat atd. Na záda vzal pytel se šlemi upravený jako *věščevoj měšok* (ruksak), rozloučil se a odešel. Ačkoliv jsem měla hrozný strach, aby se mu nic nestalo, nebrečela jsem. Jen jsem cítila velké prázdno.

Po tatínkově odchodu jsme šli s bratrem do rajčuru s velkým košem kravám pro slámu. Pochopitelně jsme se hned poprali.

Prosincový den rychle skončil. Se zatemněnými okny jsme seděli všichni u stolu a večereli jsme brambory na loupačku a kyselé zelí. Chyběl jen tatínek. Nemluvili jsme o něm, ale já jsem věděla, že na něj určitě všichni myslíme. Snad jen malá sestřička neměla ponětí z toho, že tatínka dlouho neuvidíme. Avšak babička, která si často mluvila pro sebe, nečekaně pronesla: „Třeba vám tatínka pošlou domů, když má tu padesátiprocentní *invalidnost*...“ Maminka neříkala nic, ani já jsem se na nic neptala. Věděla jsem však, že má tatínek v zádech velkou díru po amputovaném žeburu, tak mě napadlo, že je to ta *invalidnost* následkem těžké nemoci. Ještě se sedělo u stolu, protože malá sestřička neměla dojedeno ani vypité mléčko, když se potichu otevřely dveře do místnosti a v nich jako zjevení stál tatínek... Hnedle si nebyl podobný a podivně se usmíval. Skoro tak trochu přihloupě...

Bylo jasné, že to není přelud. Vkročil do místnosti, ranec složil na podlahu a beze slova dosedl na židli. Nevěřicně jsme zírali a čekali. Byl to skutečný živý tatínek, ale s prapodivným úsměvem na tváři.

„Tak jsme dopadli dobře,“ pronesl konečně. A po chvíli se rozpovídal, jak se rozhodli cestu do Černichova zkrátit, proto nejeli po *šljachu* přes Klitišče, ale přes Plechovou. Když vyjížděli z Plechové, slyšeli střelbu od Černichova a viděli, jak z levé strany jede k Černichovu kolona tanků. Domnívali se, že se ve střelbě cvičí odvedenci. Avšak v dolíku za Plechovou potkali Ukrajince, který utíkal od Černichova a stavěl je: „Utíkejte domů! V Černichově jsou Němci! Ty tanky jsou německé! Němci v Černichově povraždili neozbrojené civilisty, co přišli k odvodu!“

Okolští muži to tedy se svým nákladňákem otočili zpět k domovu. Zmocnila se mne třasavka a mráz mi běhal po zádech při představě, že všichni mohli být mrtvi, nebýt té šťastné náhody, že potkali onoho muže. V dalších dnech jsme se dozvěděli, že nejen v Černichově, ale i v Žitomiru jsou zase němečtí fašisté. Na Okolku se však neobjevili. Zato pravidelně zajížděli ze Žitomiru na Okolek vlasovci a rekvírovali obrok pro koně. Sami pak felezovali a slídili po domech a drancovali, co se dalo.

Teprve začátkem ledna 1944 byla konečně definitivně osvobozena od fašistů a vlasovců celá Žitomirská oblast, tedy i Okolek. Byla vyhlášena nová mobilizace. Několik mužů se vrátilo jako „nepostradatelní“ (dostali tzv. *bronj*). Avšak za pár týdnů (v březnu 1944) odešli do války i oni. A jak jsme se dovídali, tito Češi byli zařazeni do Svobodovy české armády. Ve vsi zůstalo jen pár starců a těžce zdravotně postižených mužů. Na všechnu zemědělskou dřinu zůstaly ženy a děti.

A z malého Okolku odešlo do války 63 osob (včetně dvou žen). Za svobodu národů Evropy položilo své životy na neznámých bojištích více než 50 % Okoláků – Čechů i Ukrajinců. Jak to ve skutečnosti na přelomu roku 1943 a 1944 bylo, se lze dočíst v kapitole o Žitomirsko-berdičevské operaci v Dějinách Velké vlastenecké války 1941–1945.

10.3.16

Amal'ko, před časem jsem sepsala
něco vzpomínek. Jelikož se zmiňuji
i o mém otcovi, grafu Voronichovu, tak
m' myslím, že m' to — 6 —
radši přečteš. — TFF

Tamara Halasová,
Františkovy Lázně.2013